

Ruanda: a genocídium gyökerei

Mehdi Ba, a *Jeune Afrique* című folyóirat szerkesztőjének interjúja
Jean-Pierre Chrétien és Marcel Kabanda történészekkel

Jean-Pierre Chrétien és Marcel Kabanda történészek egy 1994-ben megjelent, s nagy felkészültségről tanúskodó – ellenben nem hozzáférhetetlenül tudományos – könyvben módszeresen bontják le azt az elméletet, amely a ruandai genocídium ideológiai mátrixának tekinthető.

Egy olyan ásatag ideológiáról van szó, amely a régi bűvészkönyvekben lelhető fel; olyan, mint egy rég elhunyt ős padlásának eldugott zugában álló poros ládában megtalált szépiaszínű fénykép... Ám a faji antropológia ezen maradványa, amely a „Nilus forrásvidékének” feltárására, és az itt lakó népek evangelizálására vállalkozó európai szerencselovagok és misszionáriusok számára iránytűként szolgált, mindenekelőtt mérgezett örökséget jelent. Ugyanis olyan hosszan tartó megosztottságot vetett el a szívekben, amely a ruandai tuszik 1994 áprilisa és júliusa között lezajlott népirtásában csúcsonyosodott ki.¹

1995-ben a szerzők (Jean-François Dupaquier-vel és Joseph Ngarambével közösen) írtak már egy alapműnek számító szakkönyvet a média ruandai genocídiumban játszott szerepéről.² Ez alkalommal a gonosz(ság) ideológiai gyökeréig ástak le. A *Ruanda: rasszizmus és genocídium. A hamita ideológia*³ című munkájukban egy olyan alig ismert ideológia keletkezésének körülményeit, kriminális kilengéseit és tartósságát mesélik el, amely mégiscsak az afrikai kontinensen végbevitt genocídium mátrixának tekinthető. 2014 áprilisában erre a genocídiumra emlékeztek.

„Ez a faji séma ugyanabban a melegágyban csírázott ki, mint amelyik szembeállította egymással az árja és a sémi népeket”, állítják a szerzők könyvük bevezetőjében. Számukra „ezeknek a »tudományos« hagyományoknak a végterméke mind Délen, mind pedig Északon ugyanaz: az ember(ies)ség megtagadása, és egy kirekesztő, majd pedig egy népirtó politika”. Hódító „nilusi hamiták” szemben az őslakos bantukkal, tuszik a hutuk vagy kongóiak ellen. A hamita ideológiát megalapozó történeti elmélet sajnálatos módon továbbra is virágzik a bináris kultusz körül.

Jeune Afrique:

Melyek a hamita ideológia alapjai?

Jean-Pierre Chrétien:

Ez a XIX. században megjelenő, a tudományosság igényével fellépő ideológia mindenekelőtt két markánsan különböző kategóriára osztja a fekete lakosságot. A megkülönböztetés faji alapon történik; és pedig fiziológiai típusok, esztétikai benyomások, társadalomszervezési módok mentén. Az egyik kategóriát „fekete”-ként határozzák meg, miközben a másikat a feketék és a Közel-Keletről érkezett népesség keveredése eredményének tekintik. Az Afrikán kívül eső származás okán ez a második kategória felsőbbrendűnek minősül.

Jeune Afrique:

Ez az etnikai-faji mitológia más afrikai népekre is vonatkozott, így pl. a *peulökre* vagy a *maszájokra*. Miért virágzott mégis a Nagy-tavak vidékén?

Marcel Kabanda:

A XIX. század végétől kezdődően Ruanda és Burundi egyfajta laboratóriumként szolgált az elmélet kipróbálásához. Az európaiak a bennszülött társadalmak ügyigazgatási eszközeként használták. A gyarmatosítók és a misszionáriusok a tuszikat az „álnégerék” kategóriába sorolták, és mint felsőbbrendű fajra tekintettek rájuk. Ebből kifolyólag az evangelizálási és közvetett irányítási stratégiájukban a tusziknak a közvetítő szerepet szánták. Úgy ítélték meg, hogy a királyi udvart alkotó tuszi arisztokraták eleve velük született vezetői/irányítói adottságokkal rendelkeznek. Majd ezt a megítélést széles körben kiterjesztették az összes tuszira, jóval túllépve a királyi udvar kereteit. Ami pedig a hutukat illeti, őket egyszerűen „feketének” (négereknek) minősítették, akik csak szolgálatra/szolgátságra alkalmasak. És ezzel ki is léptünk a fogalmak dimenziójából...

Jean-Pierre Chrétien:

Az elmélet mögött meghúzódó tézis az, hogy – Stanley⁴ kifejezésével élve – „az afrikai sötétségben” hétköznapi „négerék” nem lehettek képesek ilyen jól strukturált királyságokat létrehozni. Ez tehát csak egy felsőbbrendű faj műve lehetett; amely fajt a tuszi arisztokrata osztállyal azonosították. John Speke (1827–1864) brit felfedező elsőként hirdette a kontinens keleti partjairól érkező, múltbeli invázió téziséét. Ennek értelmében a tuszik „hamita fajúak”, míg a hutuk „bantu fajúak” lennének.

Jeune Afrique:

A későbbiekben azonban a gyarmatosító és az egyház szövetségest váltanak, és a hutukat részesítik előnyben. Hogyan fejlődik tovább a hamita ideológia?

Marcel Kabanda:

A pozíciók megváltoznak ugyan, de ennek nincs hatása magára az ideológiára. Ahogy az ország gyarmatosítása a hamita ideológiára támaszkodott, úgy a gyarmatosítás felszámolása (a dekolonizáció) is ebben a mentális keretben zajlik le. A tanult hutuk egy szűk körű csoportjában kikristályosodik az a gondolat, hogy Ruandában tulajdonképpen kettős gyarmatosítás történt: egyrészt az európaiak, másrészt pedig – és mindenekelőtt – a bantukat elnyomó hamiták gyarmatosították az országot. Ennek következtében elsőként a sokkal végzetesebbnek ítélt hamita gyarmatosító uralom felszámolását kezdik el követelni. Ez vezet majd el az 1959-es elhíresült „társadalmi forradalomhoz”, amelyet mind Belgium, mind pedig az egyház támogatott. Ennek eredményeképpen a hutuk újra birtokba veszik „saját” országukat.

Jeune Afrique:

Onnantól kezdve ez az ideológia egyrészt egy apartheid politika, másrészt pedig a tuszik ellen irányuló pogromok legitimációját szolgálja majd...

Marcel Kabanda:

Mindenekelőtt a hutu „kis embereknek” a „feudális” tusziktól való megszabadításáról volt szó. Ez utóbbiaknak, bármi legyen is a társadalmi helyzetük/státuszuk, állandó(suló) erőszakkal kellett szembenézniük: deportálások, zsarolások, fosztogatások... Egészen az 1963 végén, 1964 elején elkövetett nagyszabású tömeggyilkosságokig.

Jeune Afrique:

Az 1990-es évek elején a hamita ideológia rátelepszik a genocídium ideológiájára...

Jean-Pierre Chrétien:

Egy szélsőséges hutu vezető frakció befolyására a vitát kizárólagosan faji alapon tisztázták. Másképpen fogalmazva: tagadni kezdték annak a rendkívül összetett politikai játszmának a létezését, amelynek szereplői a (döntő többségében száműzetésbe kényszerült tuszik alkotó) lázadó Ruandai Hazafias Front (FPR vagy RPF), a mindenekelőtt hutukból álló belső ellenzék, illetve Habyarimana elnök kormánya. Az üzenet a következőképpen fogalmazódik át: „Ez egy, a hutuk és a tuszik között dúló harc”. Újra virágzásnak indul tehát a kívülről érkezett „feudálisokra” való utalás.

Jeune Afrique:

Ez az ideológia a genocídium óta is tartja még magát?

Marcel Kabanda:

Igen. Kongó keleti felében, a ruandai határzónában, ahol ruandai nyelvet beszélő kongóiak élnek, megtapasztaltuk a hamiták és bantu-k közötti konfliktus mítoszának fertőzőesszerűen terjedő virágzását. Egyébként ez nem 1994-ben kezdődött. Észak-Kivu térségében már 1963-at követően kidolgoztak egy olyan hamis dokumentumot, amely a régió tuszik általi gyarmatosításának tervét tartalmazta. Harminc évvel később a ruandai hadsereg ismételt kongói beavatkozásait egy „tuszi-hima birodalom” létrehozását megcélzó elképzelés konkrét megvalósításaként értelmezték. Ebben a történetben Ruandát teljes mértékben Paul Kagame elnökkel, míg az elnököt magát a „betolakodó” tuszikkal azonosították.

Jeune Afrique:

Azt állítják, hogy egy másik, sokkal tarkább (heteroklit jellegű) pólus beépítette ezt az ideológiát az amerikai imperializmus és a cionizmus kritikájába.

Jean-Pierre Chrétien:

Ezúttal olyan, egymástól nagyon különböző csoportokkal van dolgunk, akiket elbűvölnek az összeesküvés-elmélet jellegű magyarázatok. Ezekben a csoportokban találunk nagyon is jobboldali beállítottságú embereket, mint pl. az eltökélten Amerika-ellenes francia szuverenistákat, illetve olyan európai és amerikai köröket is, amelyeket joggal nevezhetünk baloldalinak. Ami összeköti őket (vagy közös bennük) az nem más, mint a Washingtonból szíftott geostratégiai összeesküvés elítélése. Ebben az értelmezési keretben a tuszik az angolszászok és Izrael eszközeiként jelennek meg. A cél a Közép-Afrika feletti uralom biztosítása. Ne feledjük, hogy a gyarmati irodalom a tuszikat „Afrika zsidói”-nak nevezte. Ez a hitvallás képezi pl. Pierre Péan könyvének⁵ vezérfonalát, amelyben a tuszi genocídium egy gigantikus méretű, csápjait egészen Szudánig kiterjesztő „kozropolita” összeesküvés epizódjaként jelenik meg.

Jeune Afrique:

Végeredményben arra a következtetésre jutottak, hogy sokkal inkább a vallásos jellegű hit, mintsem az érveléses történeti vita dimenziójában mozgunk.

Marcel Kabanda:

Egy egzotikus fantazmagóriával van dolgunk. Afrikában ugyanis a kortárs történelmet nem ugyanannak a kritériumrendszernek a fényénél értékelik, mint másutt. Tulajdonképpen magának a kontinensnek a megítélése, a róla alkotott kép jelenti az igazi problémát.

Jean-Pierre Chrétien:

A felállított teóriák és a valóság fényévekre vannak egymástól. Afrikában az etnikai-faji tényező lényegessé tétele számítások, választások, erőviszonyok, politikai stratégiák alapját képezi... Amennyiben nem lépünk túl ezen, akkor azt kockáztatjuk, hogy Afrika jövőbeni fejlődését illetően semmit nem fogunk érteni.

Jegyzetek

- ¹ Lásd még Pierre Boisselet: „Génocide rwandais: Pascal Simbikangwa face à l’Histoire” [Ruandai genocídium: Pascal Simbikangwa szemben a Történelemmel], <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAWEB20140205093045/france-justice-genocide-rwandais-pascal-simbikangwagenocide-rwandais-pascal-simbikangwa-face-a-l-histoire.html>.
- ² Lásd Jean-Pierre Chrétien – Jean-François Dupaquier – Marcel Kabanda – Joseph Ngarambe: *Rwanda, les médias du génocide* [Ruanda, a genocídium médiái]. (Hommes et sociétés), Paris, Karthala, 1995, 397 o.; újabb kiadás: 2002. (A ford. megj.)
- ³ Jean-Pierre Chrétien – Marcel Kabanda: *Rwanda: racisme et génocide. L’idéologie hamitique*, Editions Belin, Paris, 2013, 384 o.
- ⁴ Sir Henry Morton Stanley (1841–1904). (A ford. megj.)
- ⁵ Pierre Péan: *Carnages – Les guerres secrètes des grandes puissances d’Afrique* [Vérfürdők – A nagyhatalmak titkos afrikai háborúi], Paris, Fayard, 2010, 560 o. (A ford. megj.)

(Fordította: Jakab Attila)

(Eredeti megjelenés: www.jeuneafrique.com/Article/JA2770p092.xml0)